

ИНОВАТИВНОТО УЧИЛИЩЕ В СИСТЕМАТА НА ПРЕДУЧИЛИЩНОТО И УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Илияна Симеонова^[1]

Резюме: Статията разглежда иновативното училище като нов тип училище в българската образователна действителност и изяснява неговия статут. Фокусът на статията е съсредоточен върху нормативната база, обезпечаваща функционирането на иновативните училища у нас – систематизират се, представят се и се анализират същностните характеристики на иновативните училища и регламента, обезпечаващ тяхното функциониране. Коментира се държавната политика за насърчаване на иновации в образованието. На основата на контент анализ на законови и подзаконови нормативни документи се прави разбор на възможностите за осъществяване на иновативна учебно-възпитателна дейност в българските училища, както и на заложените цели на ниво държавна образователна политика.

Ключови думи: иновативно училище; иновационна дейност, държавни образователни стандарти, образователна политика

През последните три години и след влизането в сила на Закона за предучилищното и училищното образование на 1.08.2016 година и съпътстващите го наредби българското образование се сдобри с нов „тип“ училища – т.нар. иновативни училища. По своя замисъл те се явяват значима част от образователната реформа у нас и способ за повишаване на качеството на обучението и модернизирание на образованието като цяло. По отно-

¹ Assist. Prof. Iliyana Simeonova teaches at the Primary School Education Department of the Faculty of Educational Studies and the Arts of Sofia University “St. Kliment Ohridski”. Her scientific research interests are in the sphere of theory of education, applied linguistics and language teaching methodology. She has seminars and practical classes within the academic subjects Introduction to Primary School Education and Methodology of Foreign Language Teaching in Primary School. Iliyana Simeonova has taken part in the provision of training for teachers as well as in a number of scientific and practical forums and conferences in our country. She is the author of articles in the sphere of Primary School Pedagogy as well as of textbooks for undergraduate students with a pedagogical profile.

шение на постигнатите резултати от тяхната иновативна дейност първа ще могат да се правят по-задълбочени анализи след изтичане на продължителността на одобрените училищни проекти. Фактическите обстоятелства към настоящия момент недвусмислено показват, че част от българските ученици се обучават в иновативни училища с иновативни методи и техники на преподаване, а друга част от тях – в „неиновативни училища“ с традиционни и може би неотговарящи на съвременното ни педагогически прийоми и похвати при реализиране на традиционна организация на обучението. Същевременно тенденцията, която се откроява у нас и по света, е на нарастващ интерес към въвеждането на иновативна педагогическа дейност. Пролиферацията на иновативни училища в нашата образователна система, реализиращи иновативни педагогически практики, провокира възникването на въпроси като:

- Какво е иновативно училище и педагогическа иновация?
- Какъв е статутът на иновативните училища в българската образователна система и кои нормативни документи го регламентират?
- Как се става иновативно училище в България?
- Колко иновативни училища има у нас в момента?
- Какви иновации се прилагат в тях?
- Отговарят ли тези иновации на съвременните образователни предизвикателства и на научните постановки в областта на педагогиката?
- Повишава ли се качеството на обучението чрез въведените иновативни педагогически практики?

Актуалността на тези въпроси е несъмнена, както и големият обществен и медиян интерес към иновативните училища като цяло. Настоящата статия разглежда иновативното училище като нов тип училище в българската образователна действителност и търси отговор на част от поставените по-горе въпроси. Поради широкия обхват на проблематиката фокусът на статията е съсредоточен върху нормативната база, обезпечаваща функционирането на иновативните училища у нас. Предмет на изследване е статутът на иновативното училище в системата на предучилищното и училищното образование. Целта на статията е да се систематизират, представят и анализират същностните характеристики на иновативните училища и регламентът, обезпечаващ тяхното функциониране. На основата на контент анализ на закони и подзаконови нормативни документи се прави разбор на възможностите за осъществяване на иновативна учебно-възпитателна дейност, както и на заложените образователните цели на ниво държавна политика. Анализ на конкретни иновативни педагогически практики и тенденции ще бъде представен в последваща публикация по темата.

Според дефиницията на нормативната уредба иновативните училища са „училища, които постигат подобряване на качеството на обучението“ (Закон за предучилищното и училищното образование, чл. 38, ал. 7) и които „извършват целенасочена, планирана и контролирана промяна чрез въвеждане на иновативни практики, с които се решават организационни и съдържателни проблеми в образователния процес“ (Наредба № 9 от 19.08.2016 г. за институциите в системата на ПУО, чл.70, ал. 2). Иноватив-

ните училища са визията на Министерството на образованието и науката (МОН) за модерни училища, в които учениците подобряват образователните си резултати и мотивация за учене чрез прилагане на нови методи на преподаване и стратегии за учене в подобрена образователна среда, придобиват компетентности, като развиват уменията си за критично мислене и творческо решаване на проблеми, участват активно в училищния живот. Практиката обаче показва, че решаването на организационните и съдържателни проблеми на образованието невинаги е лесна задача и често самото дефиниране на тези проблеми не е по силата на отделните училища и учителски колективи, да не говорим за стигане до решение на значим педагогически проблем. При така дефинираната нормативна уредба повишаването на качеството на обучението се оказва почти изцяло прерогатив на иновативните училища, а функциите на МОН и на регионалните управления на образованието са до голяма степен минимизирани. Същевременно трябва да се отбележи, че самото наличие на текст в Закона за предучилищното и училищното образование (ЗПУО), касаещ въвеждането на иновативни практики в българските училища, е значима стъпка напред, тъй като спомага за диференцирането на тези от тях, които са вложили труд, усилия и знания за разработването, внедряването и изпълнението на проекти за педагогически иновации. Чрез процедурата за придобиване на статут на иновативно училище в голяма степен се осъществява реализирането на идеята, заложена в ЗПУО, за повишаване на автономията на българските училища по отношение на въвеждането на нови стратегии, методи и техники на преподаване, на учебно съдържание и организация на обучението, различни от заложените в учебните планове и програми. Чл. 38, ал. 7 от ЗПУО по същество регламентира модела на българското иновативно училище (Вж. Фиг. 1) и рамкира обхвата на действие на училищните иновации. Иновативно училище е това, което:

1. разработва и въвежда иновативни елементи по отношение на организацията и/или съдържанието на обучението;
2. организира по нов или усъвършенстван начин управлението, обучението и учебната среда;
3. използва нови методи на преподаване;
4. разработва по нов начин учебно съдържание, учебни програми и учебни планове (ЗПУО, чл. 38, ал. 7).

Фигура №1: Модел на иновативно училище в Р България

Иновацията в училище или педагогическата иновация се определя като краен резултат от иновационната дейност, получила реализация във вид на нов образователен продукт или усъвършенстван процес, използван в практическата дейност (Наредба № 9 от 19.08.2016 г. за институциите в системата на ПУО, чл. 70, ал. 3). Творчески работещите училища

и учители, които реализират педагогически иновации, могат да кандидатстват за придобиване на статут на иновативно училище ежегодно. За целта те предоставят в МОН до 31 януари училищни проекти за иновации, приети от педагогическите съвети и одобрени от родителите на учениците, включени в проекта (Пак там, чл.71, ал. 1).

Статутът на иновативните училища в българската образователна система и критериите за определяне на училищата за иновативни са регламентирани в следните закони и подзаконни нормативни документи:

- Закон за предучилищното и училищното образование;
- Наредба № 4 от 30.11.2015 г. за учебния план;
- Наредба № 5 от 30.11.2015 г. за общообразователната подготовка;
- Наредба № 9 от 19.08.2016 г. за институциите в системата на предучилищното и училищното образование;
- Наредба №10 от 1.09.2016 г. за организация на дейностите в училищното образование.

Съгласно чл. 38, ал. 6 от ЗПУО всички неспециализирани училища в това число начални, основни, гимназии, обединени, средни, общински, държавни и частни могат да бъдат определени за иновативни училища с решение на Министерски съвет по предложение на Министъра на образованието и науката и при спазване на съответните изисквания. Специализираните училища (спортни училища, училища по културата, училища по изкуствата и духовни училища) също могат да бъдат обявени за иновативни училища на основание чл. 39, ал. 5 от ЗПУО по съответния ред и при спазване на съответните изисквания. Остава отворен въпросът за специалните училища, за които към момента ЗПУО не предвижда да могат да придобиват статут на иновативно училище – факт, който може да се отбележи като съществен пропуск в нормативната уредба и слабост в образователната политика в това направление.

За да се придобие статут на иновативно училище, разработеният проект за педагогическа иновация следва да отговаря на поне един от четирите критерии, дефинирани в чл. 38, ал 7 от ЗПУО (Вж. Фиг. 1). Освен да отговарят на един или повече от тези критерии, проектите трябва да съответстват на изискванията на Държавния образователен стандарт за учебния план, ДОС за общообразователната подготовка, ДОС за организацията на дейностите в училищното образование и на ДОС за институциите. Тези образователни стандарти регламентират редица особености и изключения, които се допускат за иновативните училища и които не важат за училищата без иновативен статут. По-значимите от тези особености и изключения, касаещи единствено иновативните училища, могат да се систематизират както следва.

По отношение на ДОС за учебния план се допуска:

1. увеличение с до 10% на общия брой часове от раздел А - задължителни и раздел Б - избираеми (Наредба №4 от 30.11.2015 г. за учебния план, чл. 3, ал. 2);
2. увеличение на общия брой учебни седмици за една учебна година в зависимост от иновативните елементи, но не повече от 38 учебни седмици (Пак там, чл. 4, ал. 3);

3. различно от утвърденото в рамковите или типовите учебни планове разпределение на учебните предмети между класовете в рамките на етапа, при изпълнение на общия брой часове по съответните предмети за етапа (Пак там, чл. 15, т.1);
4. разпределение на учебното време за изучаване на учебните предмети, предвидени в раздел А на рамковия или в раздел А и/или в раздел Б на типовия учебен план, в повече на брой учебни часове и/или учебни седмици в отделния клас, ако това се налага поради включване на нови или интегрирани учебни предмети/модули (Пак там, чл. 15, т. 6);
5. общият брой учебни часове за всички нови или интегрирани общообразователни учебни предмети (в случаите на включване на такива в раздел А) не може да надвишава 10% от общия брой учебни часове за всеки етап (Пак там, чл. 15, т.2);
6. намаляване на учебното време, но не с повече от 30%, предвидено за изучаване на всеки от общообразователните учебни предмети в раздел А и с не повече от 10% от общия брой учебни часове за всеки етап (Пак там, чл. 15, т. 3). По отношение на ДОС за общообразователната подготовка се допуска:
7. придобиване на общообразователната подготовка в средната степен чрез изучаване на интегративни учебни предмети, както и на нови допълнителни общообразователни учебни предмети (Наредба № 5 от 30.11.2015 г. за общообразователната подготовка, чл. 4, ал. 3);
8. учебното съдържание за новите допълнителни учебни предмети и интегративните учебни предмети трябва да отговаря на възрастовите особености на учениците и да не вреди на психичното и физическото им здраве и развитието (Пак там, чл. 5, ал. 3). По отношение на ДОС за организация на дейностите в училищното образование се допуска:
9. различна продължителност на учебния час в зависимост от иновативните елементи, но не по-малко от 35 минути и не повече от 60 минути (Наредба № 10 от 1.09.2016 г. за организация на дейностите в училищното образование, чл. 7, ал. 5);
10. провеждане на последователни учебни часове без почивка между тях (но не повече от 2 учебни часа) в зависимост от иновативните елементи и по учебен план в иновативните училища (Пак там, чл. 9, ал. 6, т. 4);
11. различна продължителност на почивките между учебните часове в зависимост от иновативните елементи (Пак там, чл. 9, ал. 7);
12. различно от утвърденото седмично разписание (за определен учебен ден и със заповед на директора) в зависимост от иновативните елементи в иновативните паралелки (Пак там, чл. 12, ал. 1, т. 4);
13. целодневна организация на учебния ден, която е различна от дейности по самоподготовка, по-организиран отгих и физическа активност и занимания по интереси в зависимост от иновативните елементи (Пак там, чл. 17, ал.2).

Направената систематизация на нормативните положения в релевантните ДОС дава основание да се заключи, че те предоставят редица възможности за нововъведения както в съдържанието, така и в организацията на обучението в българските училища. Някои от тези възможности се регламентират за първи път в образователната ни система – например обстоятелството, че могат да се въвеждат нови или интегративни учебни предмети в задължителните учебни часове. По този начин педагогическата дейност, осъществявана от иновативните училища, може да бъде в много по-голяма степен адаптирана към конкретните образователни потребности на учениците, техните интереси и очаквания в сравнение с дейността на неинновативните училища.

Както вече бе уточнено, училищата могат ежегодно да кандидатстват за придобиване на статут на иновативно училище чрез разработване на проектно предложение за педагогическа иновация. Иновацията може да бъде с продължителност до 4 години и да обхваща всички или част от участниците в образователния процес в училището (Наредба № 9 от 19.08.2016 г. за институциите в системата на ПУО, чл. 71, ал. 3). Министърът на образованието и науката в срок до 31 май всяка година внася в Министерския съвет предложение за приемане на Списък на иновативните училища за предстоящата учебна година (Пак там, чл. 74). Проектните предложения се разглеждат и оценяват от Комисия за иновативните училища, функционираща към министъра на образованието и науката. Тя включва психолози, социолози, педагогически специалисти, представители на научната общност, физически и юридически лица с доказан опит при създаване и приложение на иновации в областта на образованието, науката и технологиите (Пак там, чл.73, ал. 1). Комисията за иновативните училища, от своя страна, прави предложения до министъра на образованието и науката за: 1) включване в Списъка на иновативните училища и 2) за отписване от него при констатирани нарушения или несъответствия между целите на проектите за иновации и постигнатите резултати. Мониторингът върху дейността на иновативните училища се осъществява от началника на съответното РУО, който дава становище за резултатите от иновативния процес (Пак там, чл. 75, ал. 1). Становището на началника на съответното РУО включва заключение дали и доколко предлаганият проект за иновация отговаря на държавните образователни стандарти и не оценява по същество качествата на предлаганото нововъведение. Последното е в ресора на Комисията за иновативните училища. Националният инспекторат по образованието няма нормативно определени функции по отношение на мониторинга и контрола на педагогическите иновации в иновативните училища.

Критериите за оценяване на училищните проекти за иновации от Комисията за иновативните училища са:

- ясна и конкретна цел на проекта, свързана с повишаване качеството на образованието;
- съответствие на предложените дейности с целите в проекта;
- възможност за проследяване на въздействието от иновативния процес и иновацията върху качеството на образованието;

- измеримост на очакваните резултати;
- приложимост на иновацията и възможности за мултиплициране;
- съответствие с изискванията в държавните образователни стандарти за учебния план, за организацията на дейностите в училищното образование и за общообразователната подготовка (Наредба № 9 от 19.08.2016 г. за институциите в системата на ПУО, чл. 72).
- Проектните предложения за иновативна педагогическа дейност, които училищата разработват и подават, трябва да съдържат:
 - мотиви за предложената иновация, свързани с обективни данни и анализи на състоянието;
 - цел на иновацията;
 - подробно описание на иновативния процес и иновацията за определения в проекта период;
 - план за изпълнението по учебни години;
 - съответствие на иновацията с принципите и целите на националните и европейските образователни приоритети, както и със заложените цели в проекта;
 - възможност за разширяване на обхвата на иновативния процес;
 - възможност за мултиплициране на училищния опит и добрите практики;
 - информация за учениците, включени в иновативния процес;
 - информация за квалификацията на учителите, включени в иновативния процес;
 - състояние и приложимост на материално-техническата база на училището в полза на предвидените иновации, осигурена сигурност и безопасни условия на обучение;
 - информация за съответствие с изискванията в ДОС за организацията на дейностите в училищното образование, за общообразователната подготовка и за учебния план;
 - информация за научни данни и доказателства, свързани с ефективната приложимост на предложените иновации (Наредба № 9 от 19.08.2016 г. за институциите в системата на ПУО, чл. 71, ал. 2).

Освен чрез нормативните образователни документи политиката на МОН създава условия и подкрепя за въвеждане на педагогически иновации и чрез стартирането на Национална програма „Иновации в действие“. Програмата е нова за българското образование и е приета от Министерски съвет на основание чл. 286, ал. 3 от ЗПУО с решение № 172 от 29.03.2019 г. Бюджетът ѝ надхвърля 1 500 000 лв., а срокът за изпълнение е до края на 2019 година. Общата цел на програмата е създаване на култура на иновациите на училищата в страната, стимулиране на нововъведения в полза на развитието и постиженията на учениците. Измежду по-важните конкретни цели на програмата могат да се открият:

- създаване на мрежа от иновативни училища според вида на прилаганата иновация, общите цели и задачи;
- създаване на контакти между училища, вписани в Списъка на иновативните училища, и други, които имат сходни предизвикателства, решения и идеи за промяна;

- създаване на иновативно пространство между училища в партньорство с общи цели, възможности и желание за обмен на нововъведения (НП „Иновации в действие“).

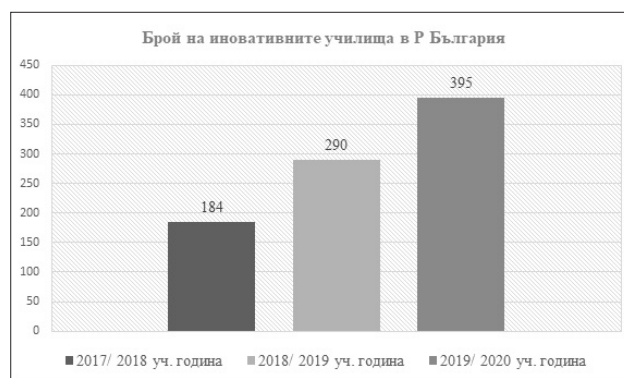
Изграждането на мрежа на иновациите в образователното пространство е отлична инициатива на МОН и основен очакван резултат от програмата. Планира се да се реализира мобилност на до 580 училища и на до 4640 ученици и учители. Числата и планираните дейности сочат, че освен да създава възможности за внедряване на образователни иновации, политиката на МОН е ориентирана и към мултиплицирането на вече въведените иновации, към създаването и поддържането на контакти между училищата в полза на решаването на общи педагогически проблеми и предизвикателства.

Първите училища, получили статут на иновативни, стартираха своята дейност през учебната 2017/2018 година. От тогава насам техният брой се увеличава, което свидетелства за нарастващия интерес към въвеждането на иновативни практики от страна на заинтересованите страни – учители, родители и ученици. Списъците на иновативните училища в Р България за последните две учебни години са утвърдени с решения на Министерски съвет както следва:

- за 2017/ 2018 учебна година – Решение № 391/17.07.2017 г.;
- за 2018/ 2019 учебна година – Решение № 472/ 9.07.2018 г.

За предстоящата 2019/ 2020 учебна година е изготвен Проект на решение за приемане на Списък на иновативните училища и предстои той да бъде утвърден от Министерски съвет. Диаграма № 1 илюстрира точния брой иновативни училища в Р България и нарастващата прогресия през годините. Спрямо общия брой училища в страната иновативните възлизат съответно на около: 7% за 2017/ 2018 учебна година, 12% за 2018/ 2019 учебна година и 16% за предстоящата 2019/ 2020 учебна година.

В заключение може да се отбележи, че нормативната законодателна уредба у нас регламентира достатъчно възможности за въвеждане на педагогически иновации в системата на предучилищното и училищното образование. Тези възможности се простират от въвеждането на нови методи на преподаване и нови допълнителни или интегративни учебни предмети, организиране по нов начин на управлението и учебната среда до изграждането на професионално-учебни общности и квалификация на педагогическите специалисти. Образователната политика у нас ефективно стимулира педагогическите иновации, а доказателство за това е нарастващият брой училища, придобили статут на иновативни. Заслужава да се отбележи фактът, че за първи път в политиката на МОН осезаемо е възприет подход „от долу нагоре“, т.е. на училищата е дадена възможност те сами да инициират педагогически иновации и да ги прилагат в съответ-

Диаграма №1: Брой на иновативните училища в Р България

ствие с държавните образователни стандарти и според индивидуалните потребности на своите ученици. По този начин се трупат, съхраняват и използват знанието и компетентностите на самия учител, на конкретния учителски колектив. Отговорността за успешното внедряване и протичане на проектите за иновации става в голяма степен лична отговорност на конкретното иновативно училище, на учителя, работещ в него, а не на институциите, ангажирани с управленски и контролни функции в образованието. Реализацията на НП „Иновации в действие“, чийто приоритет е изграждане на мрежа от иновативни училища и разпространяване на добър педагогически опит, е една от малкото инициативи, които дават възможност за диалог, споделяне и решаване на общи проблеми от учителите и учениците за учителите и учениците, т.е. от и за реалните изпълнители и потребители на образователни услуги в системата на предучилищното и училищното образование.

Въпреки нарастващия брой на иновативните педагогически практики и на училищата, получили статут на иновативни, техният относителен дял остава все още нисък спрямо общия брой на училищата у нас. Това създава условия за неравнопоставеност и неравен достъп до иновативни образователни услуги на учениците в България както в рамките на едно училище (ако иновацията се прилага за различни паралелки), така и в рамките на различни училища в една административно-териториална област. Също така нормативната уредба не предполага специалните училища и техните ученици да могат да кандидатстват за придобиване на статут на иновативно училище. Остава отворен въпросът и за качеството на училищните проекти за иновации, въпреки добре разработените критерии за тяхната оценка. Тази проблематика ще стане обект на изследване в последваща публикация на автора.

Като цяло инициативата за въвеждане и разпространение на иновативна педагогическа дейност в българските училища е необходима и навременна. Тя адекватно отразява нормативно заложените образователни цели за осигуряване на достъп до качествени образователни ресурси и информация, повишаване на мотивацията на учениците, развитие на творческото и критичното им мислене, насоченост към формиране на практически умения. В този смисъл иновативните училища се явяват двигатели на модернизиранието на българското образование и изравняването му с европейските и световни образователни стандарти.

Библиография

Закон за предучилищното и училищното образование. Обн. ДВ., бр. 79 от 13.10.2015 г., посл. изм. ДВ. бр. 24 от 22.03.2019г., посл. доп. ДВ. бр. 42 от 28.05.2019 г. [*Pre-school and School Education Act.* Promulgated, State Gazette No. 79/13.10.2015, Effective 1.08.2016] <https://lex.bg/bg/laws/ldoc/2136641509> [accessed 20.07.2019]

Наредба № 4 от 30.11.2015 г. за учебния план. Обн. ДВ., бр. 94 от 4.12.2015

з. [Ordinance №4 for the Syllabus. Promulgated, State Gazette No.94/ 4.12.2015, Effective 4.12.2015] <https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2136691946> [accessed 20.07.2019]

Наредба № 5 от 30.11.2015 г. за общообразователната подготовка. Обн. ДВ., бр. 95 от 8.12.2015г., изм. и поп. ДВ. бр. 80 от 28.09.2018 г. [Ordinance №5 for the General Education. Promulgated, State Gazette No. 95/ 8.12.2015, Effective 8.12.2015] <https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2136697599> [accessed 20.07.2019]

Наредба № 9 от 19.08.2016 г. за институциите в системата на предучилищното и училищното образование. Обн. ДВ., бр. 68 от 30.08.2016 г., посл. изм. и поп. ДВ. бр. 7 от 22.01.2019г. [Ordinance №9 for Institutions in Pre-school and School Education System. Promulgated, State Gazette No. 68/ 30.08.2016, Effective 30.08.2016] <https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2136903612> [accessed 20.07.2019]

Наредба № 10 от 1.09.2016 г. за организация на дейностите в училищното образование. Обн. ДВ., бр. 73 от 16.09.2016 г., посл. изм. и поп. ДВ. бр. 32 от 16.04.2019г. [Ordinance №10 for the Organization of Activities in School Education. Promulgated, State Gazette No. 73/ 16.09.2016, Effective 1.09.2016] <https://www.lex.bg/en/laws/ldoc/2136904663> [accessed 20.07.2019]

Национална програма „Иновации в действие“. Одобрена с Решение № 172 от 29.03.2019 г. на Министерския съвет. [National Programme “Innovations in Action”. Decree No. 172/ 29.03.2019 of the Council of Ministers] <https://www.mon.bg/bg/100653> [accessed 20.07.2019]

INNOVATIVE SCHOOLS IN THE PRE-SCHOOL AND SCHOOL EDUCATION SYSTEM

Iliyana Simeonova

Abstract: The general provisions of the new Pre-school and School Education Act have laid the foundation for the introduction of new type of schools in Bulgaria – the so-called innovative schools. This has resulted in an increasing number of such schools in the last three years. Innovative schools are schools which achieve higher quality of education by: 1) developing and introducing innovative elements in the organization and/or content of teaching, 2) organizing management, instruction and educational environment in a new or improved way, 3) using new teaching methods, and 4) developing teaching content, curricula and syllabi in a new way. The aim of this article is to examine and present to audience the statute of innovative schools in Bulgarian educational legislation and the procedure they should go through in order to obtain an innovative school status.

Key words: educational innovation, innovative school practices, school legislation, state educational standards